

Complexnummer: 522946

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Maria Geboorte Parochie

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

522947, 522948

Woonplaats

Nijmegen

Gemeente

Nijmegen

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdobject

Berg en Dalseweg 42, 6521 JJ te Nijmegen

Complexomschrijving

Inleiding

Rooms-katholiek parochiecomplex uit het eerste kwart van de twintigste eeuw, bestaande uit een aan Maria Geboorte toegewijde PAROCHIEKERK en een PASTORIE met HEK. De kerk is in opdracht van de Dominicanen in drie fasen gebouwd. De eerste fase betrof de bouw in 1893-1894 van een niet meer bestaand hulpkerkje. De tweede fase betrof de vergroting van deze hulpkerk in 1900-1901 met het huidige middenschip en de zijbeuken naar ontwerp van de Maastrichtse architect Johannes Kaijser (1842-1917). Kaijser sr. bouwde in het laatste kwart van de 19de eeuw een groot aantal neogotische kerken in Limburg en Nijmegen en omgeving. De voltooiing van dit plan werd pas na 1921 mogelijk omdat de Maria Geboortekerk in dat jaar de status van parochiekerk kreeg. Op basis van een ontwerp van architect Jules Kaijser werd tijdens de derde bouwfase in 1923-1924 de hulpkerk - die sedert 1901 dienst deed als priesterkoor - vervangen door een transept, koor met zijkapellen en een sacristie. Tevens kreeg de kerk een nieuwe voorgevel met twee traptorens. De oorspronkelijk geplande klokkentoren van 97 meter hoog werd evenwel niet gerealiseerd. Na drie bouwperiodes was er geen stijlbreuk in het kerkgebouw te ontwaren, omdat Kaijser jr. tijdens de laatste bouwfase geen gebruik maakte van een eigentijds idioom maar juist in stijl aansloot bij het eerdere werk van zijn vader.

Daarentegen wel eigentijds is de architectuur van de in 1930-1931 naar ontwerp van architect H.M. Zoetmulder gebouwde pastorie in een zakelijke baksteenarchitectuur met markante kapvorm, bescheiden metselwerk-accenten en enkele grote raampartijen in Amsterdamse School-stijl. De uitmontering van het interieur is uitgevoerd met invloeden van de Art Deco.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het parochiecomplex maakt onderdeel uit van de zogenaamde "19de eeuwse gordel" van Nijmegen. Deze stadsuitleg met singels uit de periode 1880-1920 is als stadsbeeld beschermd. Het complex bevindt zich op een hoge stuwwal in het stadsdeel Nijmegen-Oost, en is gesitueerd aan de zuidzijde van de Berg en Dalseweg bij het driehoekige Mariaplein. De vrijstaande Maria Geboortekerk staat ruim achter de rooilijn en is met het koor georiënteerd naar het zuidwesten. Het voorplein is in gebruik als parkeerplaats. Het Mariabeeld uit 1949 van beeldhouwer A. Meertens op het kerkplein valt buiten de bescherming. De pastorie staat in de rooilijn aan de rechter zijde van het plein. De ingang van de pastorie bevindt zich aan de pleinzijde. Een korte gang verbindt de pastorie met de kerk. De voortuin van de pastorie en het plein worden van de openbare weg gescheiden door een hek.

Onderhavig r.k. parochiecomplex bestaat uit de twee navolgende beschermde onderdelen:

1. een PAROCHIEKERK toegewijd aan "Maria Geboorte", en
2. een PASTORIE met HEK.

Waardering

Rooms-katholiek parochiecomplex uit het eerste kwart van de 20ste eeuw, bestaande uit een PAROCHIEKERK en een PASTORIE met HEK.

- Van architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een historisch gegroeid parochiecomplex, waarbij voor de in fases tot stand gekomen kerk uit 1900-1924 steeds de neogotiek is gehanteerd en voor de pastorie uit 1930-1931 een meer eigentijdse bouwtrant met invloeden van de Amsterdamse School en de Art Deco. Beide complex-onderdelen zijn van belang wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp, de zorgvuldige detaillering en de nagenoeg gave interieurs.

- Van stedenbouwkundige waarde als essentieel en markant gesitueerd onderdeel van de zogenaamde "19de eeuwse gordel" van Nijmegen, dat bovendien door de hoge ligging op een stuwwal van bijzondere waarde is voor het stadssilhouet.

- Van cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling, in casu het rooms-katholieke bewustzijn en klimaat in Nijmegen in het algemeen en de vorming van nieuwe parochies in de stadsuitleg in het bijzonder.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 522947

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82963/48

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Nijmegen	Nijmegen	Gelderland

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Hatert	A			8946

Omschrijving**

Omschrijving

Aan "Maria Geboorte" toegewijde rooms-katholieke PAROCHIEKERK (architecten Kaijser sr. en jr., 1900-1924) van het type kruisbasiliek met een voorhal, driebeukig schip, transept, koor met zijkapellen en een lagere vijfzijdige koorsluiting. De viering wordt gemarkeerd door een hoge dakruiter. De sacristie is geprojecteerd in de hoek tussen het koor en de westelijke transeptarm. De voorhal met entree wordt aan weerszijden geflankeerd door een traptoren met achtzijdige naaldspits.

Het DAK van het middenschip en het transept bestaat uit twee elkaar kruisende zadeldaken tussen topgevels. Op regelmatige afstanden zijn dakkapellen aangebracht: houten zolderluik met smeedijzeren beslag, angekapt zadeldak met tweezijdig overstek en piron. Op de kruising van de nokken is een achtzijdige dakruiter geplaatst. De ranke spits wordt bekroond door een smeedijzeren kruis. Voornoemde daken, alsmede de lessenaardaken van de zijbeuken, de meerzijdige daken van de koorsluiting en zijkapellen en de zadeldaken van de sacristie zijn gedekt met leien in Maasdekking. De afwatering geschiedt via op de uitgemetselde muur gelegde goten. De bakstenen GEVELS met uitgemetseld trasraam zijn opgetrokken in kruisverband en worden afgesloten door een sierlijst van meerdere blok- en/of muizetandlijsten. De gevels worden horizontaal geleed door lagen van gele baksteen. Waterslaglijsten zijn aangebracht ter hoogte van de afzaten bij vensters en nissen. De verticale geleiding van de gevels bestaat uit steunberen met versnijdingen en (hoek-)lisenen. De lisenen van de zijbeuken en het middenschip staan met elkaar in verbinding door luchtbogen met elk één pinakel. Diverse elementen zoals afzaten, afdeklijsten, ezelsruggen en pinakels zijn uitgevoerd in natuursteen. De geveltoppen van de voorgevel, de transeptarmen en het koor zijn geleed door klimmende spitsboognissen. Het merendeel van de uitgespaarde MUUROPENINGEN betreft lancetvensters in diverse afmetingen. In de voorgevel en in de eindgevel van de transeptarmen bevindt zich elk één groot spitsboogvenster met gemetselde montants, dat is samengesteld uit vijf lancetvensters aan de onderzijde en een roosvenster met cirkelmotief bovenin. De lichtbeuk van middenschip en transept bestaat uit één drielicht-lancetvenster per travee. De kelder onder de sacristie en het koor heeft in het trasraam rechthoekige vensters met smeedijzeren roosters. De symmetrisch ingedeelde VOORGEVEL heeft de breedte van het middenschip. Het verdiept gelegen portaal in het midden bestaat uit een dubbele

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

eikenhouten deur met zwaar smeedijzeren beslag (bloementak-motief), een natuurstenen latei met het opschrift: "huis Gods + poort des hemels", een spitsboogvormig bovenlicht met tracering in natuursteen (driepas-motief), afgeschuinde archivoltten en een wimberg. De wimberg wordt bekroond door een driehoekige reliëfsteen, voorstellende Christus met geknielde gelovigen, en een latijns kruis. Het grote kerkvenster boven het portaal wordt geflankeerd door stenen beelden van de heiligen Albertus de Groote (rechts) en Dominicus (links). De heiligenbeelden zijn geplaatst op een bewerkte kraagsteen en onder een overhuiving in de vorm van pinakel.

De RUIMTELIJKE INDELING van de kerk bestaat uit een voorhal met zangerstribune, flankerende traptorens en zijkapellen; een driebeukig schip van zes traveeën; een viering met transeptarmen van elk één grote travee; één koortravee met twee vijfzijdige zijkapellen; een hoger gelegen vijfzijdige koorsluiting. Vanuit het koor en de westelijke transeptarm is de sacristie bereikbaar. Het altaar is vooruitgeschoven tot in de viering en geplaatst op een niet oorspronkelijke verhoging. De driedelig WANDOPSTAND bestaat uit een spitsboogarcade op zuilen, een schijntriforium en een lichtbeuk. De in totaal 12 zuilen zijn samengesteld uit een achzijdig hardstenen basement, een schacht van zwarte natuursteen en een kapiteel met distel- en eikenbladmotief. Boven de spits scheibogen bevindt zich het schijntriforium dat per travee bestaat uit drie gekoppelde spitsboognissen. De lichtbeuk bestaat uit één drielicht-lancetvenster per travee. Vanaf de kapitelen schieten schalken omhoog ter ondersteuning van de gordelbogen en de ribben van de vierdelige kruisribgewelven. Ook in het interieur is het metselwerk op regelmatige afstand voorzien van lagen gele baksteen. In de kerk bevindt zich een groot aantal oorspronkelijke INTERIEURELEMENTEN, zoals vloeren van tegels in de kleuren rood, blauw, zwart en geel die in geometrische patronen zijn gelegd als waren het tapijten (1916-1917); twee rijen eikenhouten kerkbanken in het middenschip (1901-1905, 1923); diverse eikenhouten deuren met eenvoudige briefpanelen; een neogotische kruisweg (Jan Dunselman, 1905-1911) bestaande uit 14 op houten panelen geschilderde staties met 12 voorafbeeldingen en enkele heiligen; twee wijwaterbekkens van gepolijst hardsteen (1901); een houten beeld van de heilige Antonius (atelier P. Peeters, Antwerpen 1905).

Opmerkelijk zijn de inventarisstukken van de gebroeders Arens, edelsmeden te Nijmegen: een marmeren hoogaltaar met koperen overhuiving bekroond door God de Vader (1925-1927); een preekstoel met aan de onderrand de vier evangelistensymbolen, een open balustrade met zonnebloemmotief, een paneel met een voorstelling van twee herten bij de bron, en een uil op de trappaal (1925); twee communiebanken met op de panelen voorstellingen van een broodkorf met twee vissen en pelikaan met gespreide vleugels (1935).

Van de oorspronkelijke glas-in-loodramen zijn de exemplaren in de zijbeuken die verhaalden over het leven van Maria in de oorlog verloren gegaan (thans gekleurd glas-in-lood met geometrische motieven). In de glas-in-loodramen van de koorsluiting staat de dood van Christus centraal (atelier Derix, Kevelaer 1928-1930). In de linker zijkapel bevinden zich glas-in-loodramen met voorstellingen van de geboorte van Jezus, de opdracht in de tempel, het bezoek van de drie koningen, de Heilige Familie, en het sterfbed van Jozef (1932-1934). In de rechter zijkapel zijn de glas-in-loodramen gewijd aan het H. Hart (1956). Voorin de kerk bezit de rechter zijkapel twee glas-in-loodramen met als thema's: Simeon profeteert Maria's lijden en de dood van Christus. De doopkapel aan de linker zijde bezit twee glas-in-loodramen naar ontwerp van P. van Bergen met als thema's Mozes slaat water uit de rots en de doop van Christus.

Waardering

Rooms-katholieke PAROCHIEKERK toegewijd aan "Maria Geboorte" uit 1900-1901 en 1923-1924.

- Van architectuurhistorische waarde als typologisch goed en gaaf voorbeeld van een neogotische kruisbasiliek naar ontwerp van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

architecten Johannes en Jules KAIJSER. De Maria Geboortekerk behoort tot de tweede generatie neogotische kerken in Nijmegen. Het kerkgebouw valt op door de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp, zoals de gave verhoudingen met rijzige proporties en de zeer verzorgde detaillering in kleur- en materiaalgebruik. Het ontwerp refereert aan de Franse vroeggotiek. Jules Kaijser heeft in de laatste bouwfase naadloos op het werk van zijn vader aangesloten. Het rijk uitgevoerde interieur bevat een groot aantal waardevolle onderdelen, zoals de oorspronkelijke tegelvloeren, eikenhouten kerkmeubilair, een neogotische kruisweg uit de periode 1905-1911, edelsmeedwerk uit het atelier van de gebroeders Arens te Nijmegen (overhuiving van het hoogaltaar, een preekstoel en twee communiebanken) en enkele glas-in-loodramen die de Tweede Wereldoorlog overleefd hebben.

- Van stedenbouwkundige waarde als essentieel en markant gesitueerd onderdeel van de zogenaamde "19de eeuwse gordel" van Nijmegen. Komende vanaf de Waalbrug is de rijzige Maria Geboortekerk van bijzondere waarde voor het stadssilhouet door de hoge ligging op een stuwwal in Nijmegen-Oost.

- Van cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling, in casu het rooms-katholieke bewustzijn en klimaat in Nijmegen in het algemeen en de vorming van nieuwe parochies in de stadsuitleg in het bijzonder.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Kerk en kerkonderdeel

Functie

Parochiekerk

Monumentnummer*: 522948

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	10 mei 2002
Kadaster deel/nr	82963/10

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Nijmegen	Nijmegen	Gelderland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Hatert	A			8946

Omschrijving**

Omschrijving

Geheel onderkelderde rooms-katholieke PASTORIE (architect H.M. Zoetmulder, 1930-1931) van drie bouwlagen en zolder op rechthoekig grondplan. De derde bouwlaag wijkt aan de straat- en achterzijde iets terug ten gunste van een balkon over de volle breedte van het pand. Het blokvormige pand wordt afgesloten door een steil schilddak met overstek. Het DAK is gedekt met gesmoorde opnieuw verbeterde Hollandse pannen en watert af via bakgoten. In het dakschild aan de achterzijde is een plat gedekte houten dakkapel geplaatst. Een uitgemetselde hoge schoorsteen steekt hier door de dakvoet. De top van de schoorsteen is voorzien van siermetselwerk in de vorm van horizontale sierbanden.

De bakstenen GEVELS zijn in staand verband gemetseld met verdiepte voegen. Het in een donkere baksteen opgetrokken hoge trasraam wordt afgesloten door een in hoogte verspringende rollaag. Onder het dakoverstek bevindt zich een band van siermetselwerk. De rechthoekige gevelopeningen worden afgesloten door rollagen. De vensters in de eerste bouwlaag zijn voorzien van houten rolluiken.

De symmetrisch ingedeelde VOORGEVEL (straatzijde) is drie vensterassen breed. De smalle middelste vensteras wordt gedomineerd door een over anderhalve bouwlaag doorgaand glas-in-loodraam. Dit smalle en hoge raam ter plaatse van het trappenhuis is voorzien van gekleurd glas-in-lood in een geometrisch patroon met een Latijns kruis. Aan weerszijden hiervan bevindt zich in de eerste en in de tweede bouwlaag een groot samengesteld venster. Deze vier vensters zijn samengesteld uit een hoog vijfdelig bovenlicht met glas-in-lood en horizontale roeden, en een lager en iets minder breed driedelig onderraam. De lekdorpels zijn uitgevoerd in zwarte dorpelstenen. De drie vensterassen hebben in het trasraam elk een koekoek met kelderlicht. Het brede balkon van de derde bouwlaag is afgezet met een gemetseld muurtje waarop een ijzeren buis. Het balkon is bereikbaar via twee dubbele glasdeuren met zijlichten. Tussen deze balkondeuren bevindt zich in het midden een plat rechthoekig glas-in-loodraam.

De aan het kerkplein gesitueerde LINKER ZIJGEVEL is drie vensterassen breed en nagenoeg symmetrisch ingedeeld. Alleen het iets uit

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

de middenas geplaatste ingangsportiek doorbreekt de symmetrie. Het ingangsportiek bestaat uit twee hardstenen treden tussen gemetselde zijmuurtjes, een paneeldeur, glas-in-lood zijlichten, een enkelruits raam rechts en een afsluitende betonnen luifel. Boven de ingang bevindt zich in de tweede bouwlaag een klein balkon met gemetselde balustrade op betonnen plaat en kraagsteen. Twee gekoppelde glasdeuren openen naar het balkon en zijn voorzien van bovenlichten met roeden en gekleurd glas-in-lood. De linker en rechter vensteras hebben relatief kleine ramen: een enkelruits raam in de eerste bouwlaag, een driedelig kozijn met enkelruits ramen in de tweede bouwlaag en een plat driedelig kozijn met enkelruits raampjes in de derde bouwlaag.

De ACHTERGEVEL is met uitzondering van de eerste bouwlaag symmetrisch ingedeeld. Op kelderniveau zijn er twee ramen en een paneeldeur. De eerste bouwlaag heeft links een houten serre met roevendak en rechts - ter plaatse van de keuken - twee samengestelde vensters (kleine openslaande onderramen en hoge bovenlichten). De tuindeuren in de serre zijn aan de onderzijde dichtgezet en de daarop aansluitende trap is verwijderd. Geheel rechts sluit op de achtergevel een korte, plat gedekte verbindingsgang naar de kerk (apart monumentnummer 522947) aan. Het metselwerk is identiek aan dat van de pastorie. De gevels zijn afgedekt met een rij gebakken pannen. In de gevels van de gang zijn in totaal zes spitsboogvensters aangebracht met driedelige kozijnen en gekleurd glas-in-lood met kruismotief. De achtergevel van de pastorie heeft links en rechts in de tweede bouwlaag een groot samengesteld venster van hetzelfde type als in de voorgevel. Tussen deze vensters bevindt zich een enkelvoudige variant. Het oorspronkelijke glas-in-lood in de bovenlichten van de achtergevel is vervangen door gewoon glas. Het brede balkon van de derde bouwlaag is afgezet met een gemetseld muurtje waarop een ijzeren buis. Het balkon is bereikbaar via drie dubbele glasdeuren.

De RUIMTELIJKE INDELING van het min of meer in drie beuken opgedeelde pand bestaat uit: kamers en suite met serre in de rechter beuk; een trappenhuis met aansluitende dwarsgang en een keuken in de middelste beuk; een (studeer?)kamer, spreekkamer, telefooncel, verbindingsgang naar de kerk en spoelkeuken in de linker beuk. De indeling van de verdieping bestaat uit een overloop met aan weerszijden twee gekoppelde woon- en slaapkamers. In het pand is een groot aantal oorspronkelijke INTERIEURELEMENTEN bewaard gebleven, zoals parket-, tegel- en terrazzovloeren; lambrisering van tegels in de vestibule (groen) en de gang/trappenhuis (geel); stucplafonds met eenvoudige lijsten en vlakke geometrische middenrozetten; paneeldeuren met gekleurd glas-in-lood in het bovenpaneel; bordestrap met twee armen, bewerkte trappaal en houten leuning met spijlen.

De voortuin van de pastorie en het aangrenzende kerkplein worden van elkaar en van de openbare weg gescheiden door respectievelijk een muurtje en een smeedijzeren HEK met horizontale en verticale spijlen. Het hek is geplaatst op een gemetselde plint en tussen gemetselde hekpijlers met natuurstenen afdekplaat. De hekpijlers die de twee doorgangen naar het kerkplein flankeren zijn forser, iets hoger opgetrokken en worden bekroond door een stenen bol. Aan de binnenzijden van deze pijlers zijn natuurstenen schampstenen ingemetseld.

Waardering

Rooms-katholieke PASTORIE met HEK uit 1930-1931.

- Van architectuurhistorische waarde als goed voorbeeld van een behoorlijk grote pastorie uit 1930-1931 in een zakelijke baksteenarchitectuur met markante kapvorm, bescheiden metselwerk-accnten en enkele grote raampartijen in Amsterdamse Schoolstijl naar ontwerp van architect H.M. Zoetmulder. De interieurindeling van het pand is intact. Bijzonder zijn de oorspronkelijke interieurelementen met invloeden van de Art Deco, zoals het gekleurde glas-in-lood met geometrische motieven, de vloer- en wandtegels en de stucplafonds.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- Van stedenbouwkundige waarde als essentieel en markant gesitueerd onderdeel van een historisch gegroeid parochiecomplex in de zogenaamde "19de eeuwse gordel" van Nijmegen.

- Van cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling, in casu het rooms-katholieke bewustzijn en klimaat in Nijmegen in het algemeen en de vorming van nieuwe parochies in de stadsuitleg in het bijzonder.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Kerkelijke dienstwoning

Functie

Pastorie(F)